

Карленко Наталія Вікторівна – кандидат філософських наук, директор обласного комунального закладу освіти «Криворізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат № 8 I-II ступенів».

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ВИМІР КОНЦЕПТУ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я

Висування у XXI ст. на перше місце антропологічної проблематики стало основою поширення філософських досліджень на таку інтегровану характеристику людини, як здоров'я. Останнє у постіндустріальному суспільстві розглядається як глобальний феномен, який на рівні соціуму визначає його можливості до виживання, а на індивідуальному рівні – можливості особистості до самоактуалізації. Особливої значущості феномену здоров'я надає його прямий зв'язок з духовними початками розвитку людини. Адже саме духовне здоров'я в умовах ціннісної кризи цивілізації стає основним фактором відновлення гармонічних стосунків людини з собою, суспільством та природою і вирішення глобальних проблем сучасності. Оскільки цінності духовного здоров'я формуються у процесі виховання особистості, найбільшу роль у цьому процесі відіграє система освіти. Відтак духовне здоров'я стає важливим об'єктом філософсько-освітнього аналізу в контексті упровадження духовно орієнтованих цілей постнекласичної освіти загалом та здоров'язберігаючих і здоров'ярозвивальних технологій зокрема в освітній процес.

Духовне здоров'я у сучасних умовах досліджується на міждисциплінарній основі і є предметом аналізу філософів, культурологів, педагогів, психологів, соціологів та інших фахівців. Найбільш досліджуваною проблематика духовного здоров'я є у філософсько-освітньому на педагогічному аспектах, де воно розглядається через призму виховного ідеалу. Окремо слід виділити перетин проблематики духовного здоров'я та формування духовної культури в освітньому процесі. Серед основних напрямів дослідження духовної культури як змісту і мети освітньої діяльності духовне здоров'я є складовою аналізу духовної культури особистості. Принципи організації ціннісно-смислового світу людини є різноманітними і відповідно проблеми духу, духовності та духовного здоров'я виходять далеко за межі не лише етичного, а й суб'єктивного і вимагають інтерпретації на основі усього буттєвого контексту людини. Духовне здоров'я є інтегральним утворенням і синтезує не лише психічні чи душевні риси, а всі особистісні характеристики, оскільки його носієм є особистість, а не психіка, інтелект чи свідомість. У зв'язку з цим духовне здоров'я не може бути однозначно інтерпретоване через певні ознаки та характеристики, а представляє собою постійно змінну та багатовимірну реальність буття людини з врахуванням як внутрішніх духовних чинників її поведінки, так і соціокультурного контексту життєдіяльності.

По відношенню до людини духовне здоров'я визначає наявність спроможності і потреби в ціннісному баченні та перетворенні світу, міру формування прагнення до виходу за межі наявного буття, спрямованість до над особових цінностей і смислів, і в цьому розумінні воно виступає як інтегративна характеристика людини і її буття. Духовне здоров'я як поняття відображає рівень розвитку духовних потенцій людини та форми їх існування і є протилежним поняттю «духовного нездоров'я», показуючи домінування в духовному світі людини загально-універсальних, а не утилітарних смислів життя та цінностей і її здатність відповідально ставитися до світу і особистості до себе. Духовне здоров'я також показує відсутність різноманітних перетворених форм духовності, які вказують на наявність у особистості розщеплення зовнішнього і внутрішнього в духовно-душевному житті, коли буття людини втрачає цілісність. Концепт духовного здоров'я доповнює категорійний ряд, який відображає

духовний світ людини.

У філософії освіти духовне здоров'я виступає передусім як концепт, який має методологічне та цілепокладальне значення стосовно філософського осмислення освітніх феноменів. Найбільше значення для філософії освіти поняття духовного здоров'я має у контексті розкриття духовного удосконалення людини як головної мети освітньої діяльності. Методології та технології формування духовного здоров'я, у першу чергу через валеологію та валеософію, стали суттєвим компонентом сучасного освітнього процесу.

Важливим методологічним аспектом дослідження концепту духовного здоров'я є його використання для визначення складових духовного світу особистості як конкретних результуючих виховного процесу. Філософсько-освітній аспект змісту концепту духовного здоров'я має прямий зв'язок з його ціннісно-сисловою спрямованістю у контексті цілей освітньої діяльності. Самовизначення людини здійснюється не як проста інтеріоризація певних абстрактних цінностей та ідеалів, а і в процесі досягнення реальної дійсності. У такому сенсі процес формування духовного здоров'я тісно пов'язаний з процесом наповнення реальним екзистенційним змістом духовного світу особистості. Відтак духовне здоров'я формується не просто як конституювання в особистісній поведінці певних цінностей, які особистість отримала у процесі навчання та виховання, а як важлива складова усього процесу життєдіяльності індивіда.

З погляду ефективності освітнього цілепокладання щодо формування духовного здоров'я людей найбільшою проблемою є узгодження цілей освітнього впливу з потребами соціуму. Вирішення проблеми конкретного змісту духовного здоров'я як цілепокладальної основи освітньої діяльності вимагає поєднання кількох напрямів дослідження: структурування цілей формування духовного здоров'я, виходячи з основних соціальних чинників у цій царині; визначення специфіки освітнього цілепокладання через призму взаємозалежності духовного здоров'я та духовної культури як основних духовних результуючих освітнього процесу; встановлення інноваційного характеру освітніх цілей формування духовного здоров'я у контексті постмодерних новацій щодо розуміння духовного розвитку особистості; встановлення взаємозв'язку між цілями вітчизняної освіти, що мають різну соціально-детермінаційну природу з тим, щоб забезпечити методологічні засади створення своєрідної матриці взаємоузгоджених якостей духовного здоров'я особистості, яка має розглядатися як свого роду модельна основа для освітньої діяльності вітчизняних педагогів у даній царині.

Розгляд загальних характеристик духовного здоров'я як якостей, які мають бути покладені у основу цілепокладання освітньої діяльності, найбільш доцільно здійснювати через інтегральну мету формування духовної культури. На сьогодні духовне здоров'я як мета освітнього процесу у контексті формування духовної культури особистості найкраще представлена у напрямі, який отримав назву «одухотворена освіта».

За рахунок духовних цінностей забезпечується цілісність особистості на основі духовності, її духовне здоров'я як основа вибору смисложиттєвих пріоритетів та духовна безпека як превентивний захист проти негативних впливів. Серед ціннісних аспектів формування духовного здоров'я особистості у освітньому процесі духовна безпека стає все більш значущою, передусім як превентивно-освітній механізм забезпечення духовного здоров'я в умовах ціннісних маніпуляцій.

Для належної філософської інтерпретації духовного здоров'я як складової духовної сфери необхідне звернення до онтологічних передумов, що лежать в основі особистісного самовизначення. Духовне здоров'я є інтегральним утворенням і синтезує не лише психічні чи душевні риси, а всі особистісні характеристики, оскільки його носієм є особистість. По відношенню до людини духовне здоров'я

визначає наявність спроможності і потреби в ціннісному баченні та перетворенні світу, міру формування прагнення до виходу за межі наявного буття, та спрямованість до над особових цінностей і смислів, і в цьому розумінні воно виступає як інтегративна характеристика людини і її буття.

Найбільше значення для філософії освіти поняття духовного здоров'я має у контексті розкриття духовного удосконалення людини як головної мети освітньої діяльності. Основна методологічна функція концепту духовного здоров'я у філософії освіти пов'язана з вирішенням проблеми цілісності розвитку людини як істоти, в якій домінує духовне начало. Освіта при цьому виступає як транслятор духовної культури, за рахунок чого у освітній діяльності формується специфічний простір духовності – основна передумова «одухотворення особистості», створення середовища, яке забезпечує її духовне здоров'я.